

I. METODA OBLICZANIA JEDNOSTKOWYCH KOSZTÓW PRODUKCJI

W publikacji niniejszej zastosowana została po raz pierwszy jednolita uzgodniona w ramach Instytutu metoda obliczania jednostkowych kosztów produkcji w gospodarstwach chłopskich i PGR. Jest to w zasadzie metoda rozdzielcza z pewnymi elementami organicznych obliczeń. Zapewnia ona ekonomiczną porównywalność kosztów pomiędzy PGR i gospodarką chłopską. Nie oznacza to jednak, że abstrahujemy całkowicie od różnic ekonomicznych pomiędzy obydwoma typami gospodarki. Ujednoczenie polega na przyjęciu **adekwatnych** metod, ale nie na zniesieniu różnic pomiędzy gospodarstwem chłopskim i PGR. Dotyczy to w szczególności cen przyjmowanych do kalkulacji kosztów. Nie możemy na przykład abstrahować od faktu, że system cen zaopatrzeniowych, cen zbytu, a w konsekwencji tzw. cen zaliczeniowych w PGR nie ma żadnego wpływu na rozumowanie opłacalnościowe indywidualnego chłopa. Z drugiej zaś strony kształtowanie się np. cen wolnorynkowych zboża, czy ziemniaków ma dla chłopa zasadnicze i bezpośrednie znaczenie w wycenie analogicznych produktów obrotu wewnętrznego (koszty alternatywne), natomiast (przynajmniej w formie bezpośredniej) jest pozbawione praktycznego wpływu na rachunek ekonomiczny kierownika PGR. Mówiąc ogólniej — staraliśmy się, aby złotówka w PGR i w gospodarstwie chłopskim była homogeniczna w sensie społecznym (wartościowym). Nie zawsze jednak wyraża ona jednakową ilość dóbr użytkowych¹.

Z tego również względu wycena godziny pracy w gospodarstwach chłopskich przeprowadzona została różnymi metodami.

Poszczególne elementy nakładów i kosztów obliczane są następująco:

1. **Praca:** W gospodarstwach państwowych koszt jednej godziny pracy obliczany jest przez podzielenie funduszu płac, z uwzględnieniem różnicy pomiędzy kosztami świadczeń ponoszonych na rzecz robotników i odpłatnością za te świadczenia, przez ogólną ilość godzin pracy w gospodarstwie. Tak obliczona z kolei wartość godziny pracy mnożona jest przez odpowiednią liczbę godzin pracy zużytą na poszczególne produkty.

W gospodarstwach chłopskich koszt godziny pracy obliczany jest trzema metodami:

a) Według przeciętnego kosztu godziny pracy w danym roku w PGR — dla zapewnienia pełnej porównywalności z kosztami pracy w PGR,

¹ Między innymi dlatego niektóre elementy analizy porównawczej nakładów w PGR i w gospodarstwach chłopskich wyrażone są w wielkościach naturalnych.

b) Według przeciętnego kosztu godziny pracy w danym roku w PGR, ale ze zróżnicowaniem wysokości kosztu pomiędzy produkcją roślinną i zwierzęcą. Koszt godziny pracy w produkcji zwierzęcej stanowi 75% w stosunku do przeciętnego kosztu godziny pracy; koszt godziny pracy w produkcji roślinnej odpowiednio powyżej przeciętnej, tak jednak, aby przeciętny koszt godziny pracy (tzw. umowna opłata pracy) był równy przeciętnemu kosztowi tej godziny w PGR.

Z ekonomicznego punktu widzenia wariant *a* i *b* wychodzi z założenia równości alternatywności wyboru miejsca pracy przez chłopą (w gospodarstwie i poza gospodarstwem) przyjmując stawki PGR, jako najbardziej odpowiadające aktualnym kwalifikacjom chłopą-rolnika. Jak na to już wskazywaliśmy w poprzedniej publikacji¹, na podobnym poziomie kształtują się również płace robotników najemnych w rolnictwie.

Zróżnicowanie opłaty pracy w wariantcie *b* pomiędzy produkcją roślinną i zwierzęcą bierze za przesłankę fakt wyższego z reguły o ca 50% dochodu na dzień pracy w gospodarstwach chłopskich w produkcji roślinnej w porównaniu z produkcją zwierzęcą² oraz niższych kwalifikacji pracowników zatrudnionych w gospodarstwie chłopskim w produkcji zwierzęcej w porównaniu z odpowiednią grupą robotników PGR.

c) Według **przeciętnego** dochodu na godzinę pracy w indywidualnej gospodarce chłopskiej (dochodu rolniczego powiększonego o świadczenia na rzecz państwa) zróżnicowanego odpowiednio na produkcję roślinną i zwierzęcą³. Tak obliczona umowna opłata pracy odpowiada w pewnym stopniu **przeciętnej** społecznej wycenie wartości godziny pracy w rolnictwie chłopskim.

Wyceniona każda z tych metod „wartość” godziny pracy w gospodarstwach chłopskich mnożona jest z kolei przez odpowiednią liczbę godzin pracy zużytą na poszczególne produkty.

Liczba godzin pracy ustalona jest w gospodarstwach chłopskich na podstawie odpowiedniej ankiety o nakładach pracy w gospodarstwach rachunkowych wybranych do obliczeń kosztów oraz na podstawie dzienników robocizny. W PGR liczba dni pracy robotników (jak również liczba dni pracy koni, traktorów i innych maszyn) ustalana jest na podstawie dziennika gospodarczego.

2. Koszt godziny (dnia) pracy konia obliczony jest na podstawie ilorazu kosztu utrzymania konia i liczby godzin (dni) pracy końskiej.

W skład kosztu utrzymania konia wchodzi następujące elementy: pasze, ściółka, obsługa przy czyszczeniu i karmieniu, leczenie, koszt utrzymania stajni, wozów i uprząży oraz amortyzacja koni (10% wartości). Koszt pracy konia przyporządkowany jest bezpośrednio (poprzez dni pracy końskiej) poszczególnym produktom. Liczba godzin pracy konia na poszczególne produkty ustalana jest w gospodarstwach chłopskich (rachunkowych) na podstawie ankiety.

3) Koszt kupnych nasion, pasz, nawozów mineralnych i innych nakładów kupnych — ustalany jest według rzeczywistych cen zskupu. Nasiona i nawozy mineralne przyporządkowane są bezpośrednio pod konkretne rośliny. W przypadku braku danych w gospodarstwach chłopskich odnośnie bezpośredniego

¹) Zagadnienia Ekonomiki Rolnej. Dodatek do nr 2/1961, str. 6.

²) Ibid — str. 12, tab. 5 — „Produkcja czysta na 1 dzień pracy”

³) Obliczono na podstawie danych z Wyników Rachunkowości Rolnej IER i pomniejszono o ca 30% ze względu na wyższy poziom dochodów chłopów-rachunkowiczów.

przyporządkowania pasz kupnych, wartość ich jest rozliczana poprzez średnio-ważoną cenę danej grupy pasz.

4) **Nasiona i pasze własne:** wyceniane są według przyjętej wyceny obrotu wewnętrznego. W szczególności:

a) produkty podstawowe mające wyraźny charakter towarowy (zboże, ziemniaki) według odpowiednich cen kupna—sprzedaży: w PGR — według tzw. cen zaliczeniowych, w gospodarstwach chłopskich — według cen wolno-rynkowych zróżnicowanych według województw, pomniejszonych o koszty transportu i z tytułu gorszej jakości (od 10 do 20%) oraz pomniejszonych o odpowiedni procent dla uniknięcia podwójnego liczenia podatku¹.

b) Produkty w zasadzie nietowarowe albo o ograniczonych obrotach rynkowych wyceniane są w PGR i w gospodarstwach chłopskich następująco:

Siano łąkowe — na podstawie przeciętnych kosztów produkcji przy średnich plonach. Siano motylkowe — 120% wartości siana łąkowego,

Zielonka i liście — 20% wartości siana łąkowego,

Kiszonka — 150% wartości zielonki,

Słoma — 50% wartości siana łąkowego.

Szacunek ilości produktów ubocznych na paszę (ściółkę) dokonywany jest następująco:

Słoma — na podstawie odpowiednich współczynników przeliczeniowych w stosunku do wagi ziarna,

Liście — w stosunku do wagi korzeni (40% buraków cukrowych, 10% buraków pastewnych).

Pasze i nasiona przyporządkowane są bezpośrednio odpowiednim produktem.

5) **Nawożenie organiczne:** Ilość obornika obliczana jest według norm uwzględniających suchą masę paszy i ściółki według wzoru: $\left(\frac{\text{S. m. paszy}}{2} + \text{s. m. ściółki} \right) \times 4-20\%$, i konfrontowana z danymi z gospodarstw dotyczącymi

dawki obornika i powierzchni nawożonej. Wartość obornika wyceniana jest na podstawie metody przetwórczej w stosunku do ziemniaka (ca 30% przeciętnej wieloletniej ceny ziemniaka).

Tak obliczona wartość obornika rozdzielana jest równomiernie na całą powierzchnię gruntów ornych. Jeżeli w danym gospodarstwie obornik był stosowany na trwale użytki zielone — obciąża się te użytki odpowiednią ilością obornika, pomniejszając o tę ilość obornik na grunty orne.

6. **Wartość pastwiska** — wyceniana jest na podstawie przeciętnej ceny dzierzawnej l ha średniego pastwiska (z odpowiednią poprawką \pm w zależności od jakości pastwiska).

7. **Odpisy amortyzacyjne** — obliczane są od wartości bieżącej obiektu na podstawie odpowiedniego procentowego odpisu.

Odpisy amortyzacyjne budynków przeznaczonych dla produkcji zwierzęcej obciążają odpowiednie rodzaje zwierząt. Budynki z przeznaczeniem dla produkcji roślinnej rozliczone są jako koszty ogólnoprodukcyjne proporcjonalnie do wartości produkcji globalnej.

Amortyzacja budynków mieszkalnych rozliczona jest również proporcjonalnie do wartości produkcji globalnej.

Amortyzacja maszyn i narzędzi rolniczych rozliczana jest za pomocą od-

¹) Ibid — str. 33.

powiedniego nośnika kosztu (traktoro-godziny, kwintale, hektary, tonokilometry itp.).

Wartość narzędzi drobnych (małocennych) rozliczana jest według klucza produkcji globalnej.

8) **Koszty bieżących remontów** — rozliczane są proporcjonalnie do rozliczeń amortyzacyjnych.

9) **Koszty ogólne** (ogólnogospodarcze) rozliczane są według klucza produkcji globalnej.

10) **Wartość produktów ubocznych** (obornik, słoma, liście) odejmowana jest od kosztów całościowych w celu obliczenia kosztów produkcji podstawowej. Dotyczy to również obliczenia kosztu dnia pracy konia.

11) **Koszty produkcji sprzężonej** (np. mleko—żywiec) rozliczane są według wartości produkcji globalnej.

II. KOSZTY PODSTAWOWYCH PRODUKTÓW ROLNYCH W INDYWIDUALNYCH GOSPODARSTWACH CHŁOPSKICH

1. Uwagi metodyczne

Praca niniejsza jest kontynuacją badań kosztów i opłacalności podstawowych produktów rolnych systematycznie prowadzonych w Instytucie Ekonomiki Rolnej. Podobna publikacja wydana w roku ubiegłym obejmowała wyniki badań za lata 1957/58—1959/60¹. W obecnej publikacji, gwoli oszczędności, publikujemy tylko wyniki obejmujące lata 1959/60 i 1960/61. W odróżnieniu od poprzedniej publikacji materiał został zgrupowany nie poszczególnymi województwami, a grupami województw (rejonami). W niektórych wypadkach pojedyncze województwo pokrywa się w zasadzie z odpowiednim rejonem. Pełne wyniki obejmujące zarówno układ wojewódzki, jak i rejonowy zostaną opublikowane w kolejnym numerze Studiów i Materiałów IER. Dla umożliwienia jednak porównania z latami poprzednimi rozdział niniejszej publikacji dotyczący dynamiki kosztów i wskaźników opłacalności obejmuje lata 1957/58—1960/61.

W porównaniu z latami ubiegłymi uległa zmianie metoda obliczania jednostkowych kosztów produkcji w indywidualnych gospodarstwach chłopskich. Wyrazem tego jest tabela syntetyczna (tab. 1), w której w pozycji *a* jednostkowe koszty produktów rolnych zostały obliczone przy wycenie umownej opłaty pracy w gospodarstwach chłopskich na poziomie przeciętnego kosztu dnia pracy robotnika w PGR. W analogiczny sposób obliczone są koszty jednostkowe gospodarstw chłopskich we wszystkich tablicach porównawczych z PGR. Natomiast we wszystkich tablicach analitycznych umowna opłata pracy w gospodarstwach chłopskich została obliczona na podstawie przeciętnego kosztu dnia pracy w PGR, lecz z odpowiednim **zróźnicowaniem** poziomu tej opłaty w produkcji roślinnej i zwierzęcej. W tab. 1 odpowiada tej metodzie pozycja *b*. Jednocześnie w tab. 1 zamieszczono syntetyczne obliczenie kosztów jednostkowych przy wycenie umownej opłaty pracy na poziomie **przeciętnego dochodu rolniczego na dzień pracy** (powiększonego o świadczenia na rzecz państwa i ubezpieczenia) — poz. *c*. Wreszcie w tabeli tej pozycja *d* stanowi poprawkę do kosztu obliczonego metodą *a* lub *b* na pokrycie równowartości świadczeń z tytułu podatku i obowiązkowych dostaw.

Każda z tych pozycji ilustruje sobą odmienne ujęcie ekonomiczne kategorii kosztu w gospodarce chłopskiej. Koszty obliczone przy przyjęciu przeciętnej

¹ Zagadnienia Ekonomiki Rolnej. Dodatek do nru 2/1961.